

door het verdwijnen van een groot deel van het archief van de West-Indische Compagnie, die het beheer en bestuur voerde over deze twee kolonies, biedt Berbice veel betere mogelijkheden voor historische studies. In de achttiende eeuw werd deze kolonie beheerd door de particuliere Sociëteit van Berbice en daarvan is het archief grotendeels bewaard gebleven.

Het is om deze twee redenen toe te juichen dat er over deze voormalige kolonie van Nederland een boekje is geschreven. Hierin staat echter niet de algemene geschiedenis van de kolonie, maar de stichting van het stadje Nieuw Amsterdam aan de monding van de rivier de Berbice centraal. Het besluit om dit stadje te bouwen, werd genomen nadat in 1763 het centraal gelegen Fort Nassau en enkele plantages in een slavenopstand waren verwoest. Na talrijke bouwtekeningen (onder andere van de beroemde architect A. van het Hart) en pogingen van verscheidene bouwmeesters werd in 1791 uiteindelijk het gouvemementsgebouw opgetrokken. Nog voor men echter van een echte stad kon spreken, werd het in 1796 ingenomen door de Engelsen. Pas daarna zou het stadje zich verder ontwikkelen. Door deze bouwkundige benadering laat de auteur een aardig beeld zien van de heel trage besluitvorming over de kolonie, die vanuit Nederland plaatsvond. De Sociëteit zag de kolonie duidelijk als een onderneming die geld op moest leveren en zeker niet te veel mocht kosten. Daarnaast laat de auteur via een algemeen verhaal over het bouwbedrijf in de kolonie zien dat er weinig ruimte werd gegeven aan het particuliere initiatief. De Sociëteit was te bang haar monopolie in de kolonie te verliezen.

Ondanks het interessante perspectief, valt er toch enige kritiek op dit boekje te leveren. Het is duidelijk gebaseerd op alles wat er over dit onderwerp in het archief van de Sociëteit is terug te vinden. Dit heeft als nadeel dat het verhaal soms veel weg heeft van een omgevallen kaartenbak. Er komen slechts flarden door van de werkelijkheid. De werkelijke beweegreden achter het optreden binnen de kolonie en in Nederland blijft vaak onduidelijk. Bij dit alles worden er meer vragen opgeroepen dan beantwoord. Misschien kan men dit onderwerp beter beschrijven in een grotere monografie waarbij ook een vergelijking wordt gemaakt met de bouwnijverheid in de andere Nederlandse West-Indische koloniën. Zo hadden enkele lacunes in de verklaringen misschien opgevuld kunnen worden met voorbeelden over de bouw van bijvoorbeeld Willemstad op Curaçao.

Marc van Kuik

J. W. Niemeijer, J. Th. de Booy, met medewerking van A. Dunning, ed., *Voyage en Italie, en Sicile et à Malte, 1778, par quatre voyageurs hollandais: Willem Corel Dierkens, Willem Hendrik van Nieuwerkerke, Nathaniel Thornbury, Nicolaas ten Hove accompagnées du peintre vaudois Louis Ducros. Journaux, lettres et dessins, I, Textes, II, Dessins: catalogue & reproductions* ([Boulogne-Billancourt]: Martial, 1994, 229 + 154blz., FF290,-, ISBN 90 5349 139 2).

Sinds de dissertatie over de Groote Tour in de zeventiende eeuw uit 1983 van A. Frank-van Westrienen en de tentoonstelling met catalogus over de achttiende-eeuwse toeristen in Italië van een jaar later staat het Nederlandse onderdeel van de Europese educatiereis in de vroegmoderne tijd weer op de kaart. Naast de jongheren van goeden huize die voor hun opvoeding langs veelal dezelfde route gingen rondreizen bestonden ook nog de tocht naar universiteiten en academies en de geleerdenreis, alhoewel die soms ongemerkt in elkaar overgingen. Een reis naar Zuid-Italië bleef echter een uitzondering. De zoon van Johan de Witt vertoefde er in de jaren 1680, de Amsterdamse oudheidkundige Jean Philippe d'Orville in 1727 en vlak voorde reis die in deze

boekdelen wordt behandeld kwamen er nog twee Nederlanders. In de jaren zeventig van de achttiende eeuw begon de stroom toeristen pas echt en vonden tochten in deze gebieden steeds meer hun neerslag in dikwijls ruim geïllustreerde boeken.

Deze uitgave is er een mooi voorbeeld van. Het tweede deel — om mee te beginnen — bevat 119 schitterend gereproduceerde tekeningen. Zij zijn, naast enkele van andere hand, merendeels op reis vervaardigd door Louis Ducros en vormen een deel van een serie van 369 die sinds 1948 in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam worden bewaard en waarvan de catalogus hier is opgenomen. Het is de weergave in beeld van scènes op de reis die drie Haagse heren met een Engelsman Nathaniel Thornbury in 1778 door Zuid-Italië en met name op Sicilië en Malta ondernamen. Nicolaas ten Hove toen 46 jaar oud had de vijftwintigjarige net getrouwde Dierkens en de twee jaar oudere Van Nieuwerkerke, die voor de gezondheid van de eerste in Marseille vertoefden, vanuit Rome voor de tocht uitgenodigd. Bovendien nam deze kunstminnende italianisant de Zwitserse tekenaar Ducros ervoor 'als fotograaf' in dienst. J. W. Niemeijer gaf in de bovengenoemde catalogus van 1984 al een indruk van de reis en de tekeningen maar nu krijgt hij in de inleiding van het eerste deel volop de gelegenheid nader aandacht te besteden aan de personen en de omstandigheden op zo'n niet gemakkelijke expeditie. Zonder twijfel is hij daartoe mede aangezet door zijn bezit van een prachtig portret van Dierkens. Eerst wordt het voorname Haagse milieu van de Dierkens en de Ten Hoves getekend. Van Nieuwerkerke die van heel wat minder goede komaf was, moet zeker door protectie van de met hun nauw verwante griffiersfamilie Fagel in deze kring terecht gekomen zijn en Thornbury ging op dezelfde Haagse Latijnse school als de andere twee. Ten Hove die ook een geschiedenis van de Medici schreef, was dus de gangmaker van het geheel en we krijgen via het afgedrukte Franse dagboek van Dierkens (waaraan ook Van Nieuwerkerke bijdroeg als deze ziek was) over de trajecten van Den Haag via Napels naar Syracuse en terug van Napels naar Venetië een uitstekend idee wat zo'n reis inhield. Enkele brieven van Dierkens en een schets van Ten Hove completeren de beschrijving.

We moeten ons wel realiseren dat het om een gezelschap van vijf heren en zes bedienden ging dat rondtrok al splitste het zich soms op zodat het verslag niet altijd geheel parallel aan de reeks tekeningen loopt. Natuurlijk was het de reizigers in de eerste plaats te doen om de bezichtiging van antieke overblijfselen als Pompei en de tempels van Agrigento die echter niet zoals eerder bij D'Orville aanleiding gaven tot oudheidkundige uiteenzettingen. Maar Niemeijer heeft gelijk als hij stelt dat Dierkens nog geen romantische trekjes vertoont: hij ergerde zich aan de vermenging van antieke resten en recentere soms 'gotische' aanbouwsels of van overgroeiingen door planten. Ook het opbergen van oudheden in een museum veroordeelde hij. Vooral de katholieke kerk moest het in dit verband bij de Haagse burgemeesterszoon ontgelden terwijl zij op Sicilië in de eerste plaats als de veroorzaakster van de achterlijkheid werd gezien. Het tweede belangrijke doel van de reis was de beklimming van de Etna die overigens pas bij een herhaalde poging slaagde. Intussen horen we hoe de vreemdelingen soms door de bevolking met argwaan werden bekeken maar meestal door de vooraanstaanden gastvrij werden ontvangen en in hun verzamelingen een rondleiding kregen. En dit alles geschiedde terwijl wielen van rijtuigen aan stukken gingen, hotels slecht waren of ontbraken, vlooien en andere gevaren de reizigers belaagden en bedienden ziek werden of eigengereid optraden. Hierbij merkt Niemeijer op dat we niet weten hoe de menselijke verhouding tussen heer en knecht toen was. In de hiërarchische maatschappij van de achttiende eeuw zal die afstandelijk zijn geweest, maar — en daar is door onderzoekers al eerder op gewezen — tijdens deze onderneming kan er toenadering hebben plaats gevonden. Dat merken we in dit reisverslag dan ook soms, maar men vergat zijn plaats niet. Het waren immers niet de geringsten die een reis van 125.000 huidige guldens ondernamen

(er wordt overigens niet vermeld wat het bedrag toen waard was). De terugreis eindigde in mineur want Dierkens bezweek in Padua aan zijn ziekte. Dank zij deze verzorgde en door veel onderzoek rijk geannoteerde uitgave kunnen we zijn reacties op de Italiaanse wereld van muziek, kunst en cultuur weer nauwkeurig volgen.

E. O. G. Haitsma Mulier

G. van den Hout, E. Langendijk, ed., *Louis Royer 1793-1868. Een Vlaamse beeldhouwer in Amsterdam* (Amsterdam: Van Soeren & co., 1994, 144 blz., f49,90, ISBN 906881 039 1(geb.)).

Deze monografie over de katholieke beeldhouwer van Vlaamse origine, Louis Royer, verscheen ter gelegenheid van de tentoonstelling in Museum Amstelkring, 'Ons Lieve Heer op Solder' (een katholieke schuilkerk uit de zeventiende eeuw) te Amsterdam (17-9 t/m 27-11-1994). De expositie vond plaats in het kader van de landelijke manifestatie 'Beelden in Nederland'. Het Vlaams cultureel centrum De Brakke Grond organiseerde tegelijkertijd een fototentoonstelling over de monumentale standbeelden van Louis Royer.

De catalogus bevat zes goed gedocumenteerde artikelen van verschillende auteurs, die door nogal wat drukfouten ontsierd worden. Achtereenvolgens komen aan de orde: een uitgebreide biografie door Eugène Langendijk (9-48), de discussie rond de Bilderdijk-hulde door Jochen Becker (49-68), Royers familieverhoudingen door Michel van der Plas (69-74), het ontstaan en weer neerhalen van het beeld 'De Eendracht' (bijgenaamd 'Naatje') dat op het 'Monument gewijd aan den volksgeest van 1830 en 1831' op de Dam kwam te staan (Hugo Rau, 75-86), Royer als ontwerper van munten (Albert A. J. Scheffers, 87-102) en tot slot over het tot stand komen van de collectie van Museum Amstelkring, door de directeur van dat museum Guus van den Hout (103-123). Dit museum was vooral geïnteresseerd in het religieuze werk van Royer, aangezien de 'Amstelkring' alles verzamelt wat het katholieke leven te Amsterdam voor en na de hervorming betreft. Het boek bevat achter de artikelen een uitgebreid notenapparaat, een korte Engelstalige biografie, een catalogusgedeelte (139-143) en een fotoverantwoording voor de merendeels zwart-wit foto's. Een index ontbreekt.

Louis Royer werd geboren in Mechelen, studeerde in Parijs en Amsterdam en bezocht Rome na het winnen van de *Prix de Rome* in 1823. In de Eeuwige Stad liet hij zich inspireren door de klassieke beelden en werd hij beïnvloed door de neoclassicistische sculpturen van Canova en Thorwaldsen. Hieraan wordt echter nauwelijks aandacht besteed in dit boek, maar het komt wel duidelijk naar voren in een andere catalogus ter gelegenheid van het jaar van de beeldhouwkunst: *Heimwee naar de klassieken, de beelden van Mathieu Kessels en zijn tijdgenoten 1815-1840*, gehouden in het Noordbrabants museum in 's-Hertogenbosch. Het artikel over Royer in die catalogus is van de hand van Eugène Langendijk, dezelfde die in de Royer-bundel diens biografie heeft geschreven en die bezig is met een proefschrift over deze beeldhouwer.

Na een verblijf van vier jaar in Rome vestigde Royer zich in de hofstad Den Haag, alwaar hij snel grote roem verwierf. Hij bracht het vervolgens tot hofbeeldhouwer van Willem I en Willem II en in 1836 werd hij directeur van de Koninklijke Akademie te Amsterdam, waar hij in 1837 ging wonen en werken. Royer kreeg opdracht om monumentale standbeelden te maken van 'grote mannen' uit de vaderlandse geschiedenis. Rembrandt (Amsterdam), Laurens Jansz Coster (Haarlem), Michiel de Ruyter (Vlissingen) en het Vondelmonument (Amsterdam) werden met feestelijke activiteiten onthuld. Over een standbeeld van Bilderdijk ontstond echter een heftige polemiek; het beeld is er nooit gekomen.